

ПІДХОДИ ДО МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Полторак Анастасія,

*к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв*

Основні методологічні підходи до моніторингу фінансової безпеки держави розглядалися у працях С. Лелюк [10, с. 197-200], О. М. Підхомного [15, с. 88-90], М. І. Беляєва [5], І. І. Д'яконова [6], А. В. Дороніна [7], М. С. Дороніної [8], О. М. Колодізева, А. В. Середіної [9], А. О. Островської [14], О. Ревака, В. Ю. Прокопенка [16], М. Федотова, В. Плєскачевського, В. Ругайзера, А. Будицького [18] та інших дослідників. Дослідивши погляди науковців на проблему дослідження сутності та складний процес моніторингу стану фінансової безпеки держави, з'ясовано, що найвідомішими підходами вважаються: системний; процесний; ресурсний; ресурсно-функціональний; програмно-цільовий; стаціонарний та вартісний підходи. В сучасних умовах розвитку поведінкових фінансів, на нашу думку, окреме місце у моніторингу фінансової безпеки займає біхевіористичний підхід.

Як зазначає С. В. Лелюк [10, с. 197], з кінця 1960-х – початку 1970-х рр. поняття «системного підходу» отримало розвиток у філософській літературі. Такі поняття як «принцип системності», «системні дослідження», «системний аналіз» та «загальна теорія систем» є досить близькими до системного підходу [17]. На нашу думку, поняття фінансової безпеки, безперечно, є системним поняттям. Так, поняття фінансової безпеки держави, з одного боку, пов'язує між собою окремі країни та регіони, галузі, сектори економіки, окремих підприємств і підприємців, окремих домашніх господарств і громадян, є важливою складовою економічної безпеки, а з іншого – охоплює низку важливих складових, таких як бюджетна, валютна, грошово-кредитна, торгова та інші підсистеми.

Так, системний підхід – філософсько-методологічний напрям дослідження, основою якого є моніторинг об'єктів як систем, розкриття їх цілісності й механізмів, виокремлення типів зв'язків складної системи й узагальнення їх в єдиній теоретичній картині.

Відповідно, система – це об'єднання певних елементів в єдине ціле, у структурі та функціонуванні якого зберігається певна закономірність механізмів взаємодії між елементами та зв'язків між ними.

Варто зазначити, що П. Фейєрабенд [19] відстоював ідею відсутності загальних методологічних правил, які застосовуються вченими. Автор виступав проти єдиного наукового методу, заснованого на сформованих традиціях, обґрунтовуючи свою позицію тим, що будь-який аналогічний метод обмежує прогрес у науці, формуючи перешкоди у науковій діяльності вчених. П. Фейєрабенд висловлював думку, що наука може виграти навіть від анархізму в науковій теорії, вважаючи його гуманістичнішим підходом у порівнянні з іншими, тому що він надає більшу свободу в діях і не нав'язує жорстких правил. Крім того, вважаємо слушною думку автора стосовно неприпустимості надання переваг новим теоріям виключно на підставі критерію послідовності [19]. Так, нові теорії, що послідовно продовжують класичні теорії, не можуть отримувати необґрунтовані переваги у порівнянні з абсолютно новими напрямками дослідження, тому що в такій ситуації «знайомість» базової теорії може бути шкідливим для подальшого розвитку науки.

Системний підхід доволі часто розглядається як основа методології розв'язання нестандартних проблем, однак, сучасне теоретичне уявлення стосовно логіки системного дослідження ще розвивається.

Синергетика має методологічну цінність у процесі моніторингу фінансової безпеки, однак, не забезпечує суттєво нового розвитку наукової методології, що пояснюється тим, що синергетичний підхід, впливаючи на світогляд наукової спільноти, значно не збагачує її ефективним інструментарієм дослідження складних систем. Відповідно, цінність синергетичного підходу полягає, на нашу думку, у переході до імітаційних моделей, які формують можливість точнішого відображення реальності завдяки сучасним інформаційним технологіям, та запобіганні методологічних помилок, серед яких основними є: механічне перенесення принципів, поняттєвого апарату, закономірностей та методів моніторингу одних системних об'єктів на інші; ігнорування результатів наукових досліджень в інших сферах науки у процесі моніторингу досліджуваної проблеми; нівелювання ролі експертних оцінок та спроба повної алгоритмізації всіх процесів прийняття рішень. Відповідно, найбільш дієвим синергетичний підхід виявляється на рівні визначення поняттєвого апарату (складність, емерджентність, фрактал, біфуркація та інші), тоді як на рівні принципів синергетичні положення вже не настільки універсальні. Крім того, на рівні методів намагання універсалізації може стати джерелом системних помилок.

Математичні моделі теорії ігор, які відповідають принципу фрактальності, враховуючи те, що вони призначені для опису процесів різних рівнів фінансової безпеки, зайняли вагоме місце серед методів економічного аналізу. Основи теорії ігор були розроблені ще у 1944 р. Дж. Фон Нейманом та О. Моргенштерном [13], однак, запропоновані у той час теорія та моделі для економістів того часу були технічно складними, відповідно, тільки через 50 років теорія ігор почала застосовуватись в економічній теорії. Ґрунтовний внесок у розвиток теоретико-ігрового моделювання для економічної науки внесли нобелівські лауреати з економіки 1994 р. Дж. Неш, Дж. Харшаньї, Р. Зельтен, 2005 р. Р. Ауманн і Т. Шеллінґ [4]. Теоретики ігор взагалі вважають, що економічній теорії немає, є тільки теорія ігор [15, с. 97]. Фактично теорія ігор в економічній теорії застосовується для прийняття оптимальних рішень в умовах дії впливу різних чинників та наявності людей, що переслідують інші цілі.

У 1975 р. Б. Мандельброт запропонував поняття «фрактал» для визначення нерегулярних самоподібних структур [11; 12]. На думку О. М. Підхомного [15; с. 90-91], головною характерною особливістю фракталів є геометрична складність рельєфу. В сучасній фінансовій науці також застосовують методологічний принцип фрактальності. Так, у сфері дослідження фінансової безпеки цю ідею доцільно застосовувати у процесі досліджень подібності та неподібності конфліктів, пошуку спільних важелів впливу на фінансову безпеку різних рівнів. Необхідно зазначити, що стосовно опису процесів зміцнення фінансової безпеки в економічній науці існують моделі, які доцільно використовувати для різнорівневих процесів забезпечення фінансової безпеки (математичні моделі теорії ігор), відповідно, ці моделі відповідатимуть принципу фрактальності, тоді як в моделях, призначених виключно для опису процесів певного рівня фінансової безпеки (гіпотеза раціональних очікувань), фрактальні характеристики системи дослідження не виражені. На нашу думку, моделі, узгоджені із принципом фрактальності, мають вищий потенціал у процесі дослідження проблем фінансової безпеки.

Таким чином, проаналізувавши окремі підходи до моніторингу фінансової безпеки держави, ми переконані, що вони можуть бути збагачені при врахуванні аспектів біхевіористичного підходу, особливості якого планується розглянути у подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. Korol I., Poltorak A. (2018). Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine.

- Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 4(2018). No. 1: 235-241. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-1-235-241>.
2. Poltorak A. (2018). Architectonics effects of globalization in the financial sector // *Modern economics*. Vol. 10: 89–96. [https://doi.org/10.31521/modecon.V10\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V10(2018)-15).
 3. Sirenko, N., Prokopenko, N., Poltorak, A., Melnik, O., & Trusevich, I. (2019). Behavioral approach to monitoring the state of national financial security. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(1), 102-113. <https://doi.org/10.15823/mts.2019.10>.
 4. The Nobel Prize. URL: <https://www.nobelprize.org> (дата звернення: 01.04.2019).
 5. Беляев М. И. Системные принципы. URL: <http://www.milogiya2007.ru/konzeptiya4-1.htm> (дата звернення: 01.04.2019).
 6. Д'яконова І. І., Петренко Ю. М. Ресурсно-функціональний підхід у дослідженні фінансової безпеки підприємства та корпоративного управління. *Бізнес-Інформ*. 2013. № 2. С. 188-193.
 7. Доронін А. В. Поведінка організацій як об'єкт менеджменту: сутність і зміст. *Управління розвитком*. 2006. № 7. С. 71-73.
 8. Дороніна М. С., Тютлікова В. В. Управління організаційною поведінкою: монографія. Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. 200 с.
 9. Колодізев О. М., Середіна А. В. Державна система управління фінансовою безпекою України та правові засади її функціонування. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5941/1/10_30_47.pdf (дата звернення: 01.04.2019).
 10. Лелюк С. В. Фінансова безпека економічних систем: системно-біхевіористичний підхід. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2015. Вип. 1(1). С. 197-200.
 11. Мандельброт Б. Фракталы, случай и финансы. Москва-Ижевск : НИЦ “Регулярная и хаотическая динамика”, 2004. 256 с.
 12. Мандельброт Б., Хадсон Р. Л. (Не)послушные рынки: фрактальная революция в финансах. М. : “Вильямс”, 2006. 390 с.
 13. Нейман Дж. Фон, Моргенштерн О. Теория игр и экономическое поведение. М. : Наука, 1970. 707 с.
 14. Островська А. О. Концепція біхевіористичних фінансів у подоланні кризи реального сектора економіки України. *Науковий вісник НГУ*. 2013. №5. С. 139-144.
 15. Підхомний О. М. Фінансова безпека України: методологія аналізу та стратегічні орієнтири: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2015. 455 с.

16. Ревак І. О., Прокопенко В. Ю. Об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки держави. *Системи обробки інформації*. 2010. Вип. 3. С. 152-154.
17. Системный подход. URL: <https://utka.su/zEzpr> (дата звернення: 26.01.2019).
18. Федотова М., Плескачевский В., Рутгайзер В., Будицкий А. Поведенческая оценка: концепция поведенческих финансов и ее применение в оценке бизнеса. *Вопросы экономики*. 2009. № 5. С. 104-117.
19. Фейербанд П. Избранные труды по методологии науки ; [пер. с англ. И нем. А. Л. Никифорова ; общ. ред. и вступ. ст. И. С. Нарского]. М. : Прогресс, 1986. 542 с.

ДЕДОЛЛАРИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАК ОДНА ИЗ ВАЖНЕЙШИХ ЗАДАЧ ФИНАНСОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

*Теляк Оксана,
к. э. н., доцент,
Полесский государственный университет,
г. Пинск, Республика Беларусь*

Регулятор финансово-банковского рынка Республики Беларусь активизировал новую волну дедолларизации экономики после валютного кризиса 2014 года. По экспертным оценкам аналитиков Национального банка Республики Беларусь, общий расчетный размер потерь страны от долларизации можно оценить в сумме около 2-3% ВВП ежегодно [1]. Это составляет от одного до полутора млрд долларов США (по итогам 2017 года). Уровень долларизации экономики страны является высоким и потери страны от нее сосредоточены, прежде всего, в области курсовых и инфляционных рисков.

Наиболее активно в отечественном научном и медийном пространстве о данной финансовой проблематике высказываются эксперты Национального банка Республики Беларусь и аналитик исследовательского Центра Вегос, Дмитрий Крук [2]. В международной повестке теоретизирующие по данному поводу стороны делятся на